

HIVATALOSAN IS MAGYAROK VÓTUNK

Vári Fábián László: *Vásártér*

■ Nagy Magyar Alföld. Mi még ezzel a megnevezéssel kezdtük elsajátítani alapvető ismereteinket a Kárpát-medence legkiterjedtebb nagytájáról. Ahol laktunk. Az 1955/56-os tanévben kezdte a mi maradék-magyarországi évfjártunk az általános iskola első osztályát. Azután változott a megnevezés. Felső tagozatos tankönyveinkben már csak Alföldnek nevezték „a rónák végtelenjét”. El tudom képzelni az oktatási minisztériumban az értekezletet, amelyiken ezt megbeszélték.

Akkoriban öt ország osztozott a Nagy Magyar Alföld területén. Középen mi, körülöttünk Csehszlovákia, a Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia. A két háború között még csak négy. Ma pedig, velünk együtt, hat. Kárpátalja is az a világhírű tájegység, amely egymásután több országba került: Csehszlovákia, Magyarország, Szovjetunió, Ukrajna. Megelőzve mindez egy kis 1919-es román katonai közigazgatással s az általa hozott identitással: „Most, ugyi, már több mint tíz éve oroszok vagyunk. Vagyis mi, te meg én, meg a család és a rokonság magyarok vagyunk, de hát így kell mondani, mert most ők dirigálnak. De előtte, ezt az előbb már mondtam, hivatalosan is magyarok vótunk, azelőtt meg csehek. Mielőtt meg csehek lettünk vóna, egy rövid időig, tizenkilencbe’ románok is vótunk. Amikor a románok bejöttek, én is gazdálkodtam, mint mindenki a községbe’. Vót egy kis földem, két lovam, tehenek, disznók, oszt’ abból éltünk, de kellett is a kis haszon, mert nem sokkal azelőtt halt meg az első feleségem, Róza, én meg ott maradtam négy gyerekkel özvegyen. Hát ekkor jöttek a románok, hogy adjam át nekik a szekeret és a lovakat, mer’ szükségük van rá.

Mondom, mi lesz velünk, ha a lovakat elviszik, mibül tartom el az árvákat? Na, azokat oszt’ nem érdekelte. Levezették az udvarral a két lovat, utána letölték a szekeret is. De ez még semmi! Három nap múlva keresnek egy pecsétes papírral, hogy be kell menjek [Nagy]Szöllőstre, a román előjáróhoz. Felkeltem én, ahogy szoktam, hajnalban, elláttam a jószágot, oszt’ begyalogoltam. Kérem, mért hívtattak? Osz’ akkor mondták, hogy büntetést szabtak ki rám, amiért engedetlen vótam. Tizenöt botütést kaptam a hátamra, alig bírtam hazavánszorogni. A következő héten megént csak be kellett menni a következő részletért. De harmadjára már nem mentem.” (224–225.)

Ez együtt a történelmi, földrajzi, kulturális, lelki, nyelvi és demográfiai terepe Vári Fábián László *Vásártér* című regényének.

A *Vásártér* a szerző szülőhelye. Weöres Sándor-i kezdet egy költő-írónak:

*Li Po-nak bor szárnyain száz verse kerekedik,
székváros vásárterén kocsmába heveredik,
hivatja a Menny Fia – nem megy, orrára esik:
„Bocsáss meg egy berúgott istennek” – esedezik.*

TU FU: Dal a nyolc részeg halhatatlanról
Weöres Sándor fordítása

A szerző szülőhelye Tiszaújlak városi típusú település, a „legmagyarabb folyó” jobb partján, az ukrán(korábbi szovjet)–magyar határon. (Ukránul Вилко/Vilok, szlovákul Výlok, németül Wylok.) Ez a különös nyugat–kelet, ami az egykori Szovjetunióban nyugatnak számított, oda törekedtek a káderek, a határőr- és katonatisztek, mert a föld, a víz, a levegő és az ott élő emberek végső kiszipolyozásával egy nagyon alacsony színvonalú konkvisztádor-egzisztenciát teremthettek maguknak –

amelynek magasságaiba és kivételeztségébe a helybeliek közössége a legvadabb álmaiban se juthatott föl. Nyugat felől érkezve azonban mintha időutazást tennénk a múltba: konzerválva látjuk az egykori Kelet-Magyarország összes baját – újakkal növelve.

A Vásártér, a szerző szülőhelye „nem olyan már, mint azelőtt volt [...] apuka fuvarokat vállalt, oszt mindig hozott nekünk jó krumplicukrot, no meg a lacikonyha körül terjengő finom illatokat se lehet felejtetni. Meg ott volt az a sok mester. A csizmadiák, a szabók, a fazekasok, számját se lehet tudni, hányféle sátor állt, mind kínálták a portékájukat! Mutatványosok meg léggömbárosok is jöttek, ahol meg a forralt bort mérték, ott hamar lábra kapott a jókedv, ott osztán a cigány muzsikusoknak is leesett néhány pengő” – emlékezik a szerző hazalátogató nagybátyja a békeidőkre. (101–102.)

Az 1951-ben született Vári Fábián László gyerekkorában már nem tartanak vásárokat a téren. Vásártér vásár nélkül. Már nem az, aminek állítja magát.

Mi történt?

A Szovjetunió.

A viláégés után, az átvonuló front után a magyarokon – akiknek a nevét is elvették – végrehajtott kollektív büntetés, a népirtó „egy kis munka” után mindent, ahogy ellep a birodalom. Áll az ember a fűben, valami tocsog, jön föl a bokája körül. Mindent elönt, beszivárog mindenhová. Már a szekrények mélyén, a lelkek legrejtettebb fiókjaiban is birodalom van. Legmélyebb árkaiból a fönt sütő napnak már homályosan derengő feltja se látszik. Ahol a háború után tíz évvel is hadi közigazgatás működik: a helyi tanács bárhová beszállásolhatja a boldog Ausztriából hazatérő daliás tiszteket, akik ezekben a házakban, a bennük lakó megszállt családnál, mi sem természetesebb, átveszik a parancsnokságot. Sztálin-képeket kirakják a falakra, és könnyes vigyázzállásban emlékeznek előttük a nagy időkről, gondolom arról, amikor a bécsi Cafe Landtmannban is ők törték össze a berendezést.

Szülőföld, ahol bármilyen állami intézmény, szervezet hatóságként lép föl, és eldöntheti, hogy szeméttelpepet nyit a Vásártéren, a lakóházak között. Először a bútorkombinát igazgatója, Salamon Jóska hordatja a tér kacsasztatóiba a fűrészpont – a gazdasszonyok nagy öröme, mert ki lehet válogatni belőlük a tűzrevalót. Rá is beszélnek a traktoristákat, hogy még többet hozzanak, s rejtsejen bele még több deszkameg lécdarabot. „A java azonban csak eztán következett. Salamon Jóska leleményén a cipőgyárat igazgató, mordvin származású Jerakin is felbuzdult, s a télidőben kazántöltelékként hasznosított szemetet ugyancsak a vásártérre hordatta. A bőr- és gumihulladék itt sem hevert sokáig kihasználatlanul, a konyhai tűzhelyekben ebből is keletkezett egy rész meleg és kétannyi füst. Ellenben az apró szemű, csiszológépek által termelt bőr- és gumipor ott maradt, s ezek alján, ha kézzel beletúrt valaki, érezhette: elég sok aprószeg lapult.” (257–258.) A szöveget azután a tehenek itták meg. A legősibb bibliai jószág szögekkel a gyomrában. Az állatorvosi lelemény mentette meg őket a pusztulástól: a gyomrukba ledugott mágnesszondával szedve ki belőlük az acélszögeket: nem tizet és nem húszat, talán száznál is többet.

A szovjet katonaság is ott és akkora részt kerített el magának a falu határából, legelőjéből, ahol és amekkorát akart: „Igaz, hogy azt a legelőnek kiváló mezőt már régóta a katonák birtokolták, s időnként méltatlan dolgokat művelnek vele. Két éve például egy nagy árokvájó géppel keresztül-kasul szabdalták az egész területet. A gép merev kanalakkal fogazott hatalmas kereke csak szórta kétfelé a drága humuszt. Vagy fél méter széles, s úgy egy méter mély árkot hagyott maga után, amelyet a katonák aztán ásókkal és lapátokkal szabályos árokszerűvé formáltak, néhány nappal később pedig teljes menettfelszerelésben belefeküdtek az árkokba, s úgy tettek, mintha harcolnának. Olykor egy héten át mindennap ropogtak a fegyverek, s amikor elhall-

gattak, megengedték, hogy odamenjünk, s összeszedhessük a szétszórt töltényhüvelyeket. Mostanában, mivel idejük lejárt, nem használják már az árkokat semmire. Az őszi esők idején vízrel teltek meg, átázott, laza partjaik beomlottak, de hogy teljesen elsimuljanak, arra sokat kell még várni.” (131.) Hamarosan pedig hatalmas antennarendszer épült a békeharc lövészárkai-val fölszántott mezőn. Zavaróállomást építettek a gondos ideológusok a nyugati rádióadások ellen. Előnyös pozíció volt, a szovjet háttországok kívül onnan zavarni lehetett az „ellenséges propaganda” vételét az egész Kárpát-medencében, Erdélyben, a Felvidéken, Jugoszláviában, Magyarországon. Érdemes leírni oroszul is a zavaróállomás nevét: *глушитель* (*glusityel*). Szó szerint fordítva *süketítő* is jelent. Információs szögesdrótkerítéssel is körülvették a birodalmat és a béketábort. De a valódi is ott futott Tiszaújlak országhatárán is, elzárva a falutól a folyót, „amelyet megközelíteni sem volt tanácsos senki emberfiának. Azt beszéltek, a sűrűn húzott szögesdrótkerítés és a szántás között hajszálvékony vezetékek feszülnek a fűben, s ha abba valami álnok határsértő belegabalyodna, jelzőrakéták röppennének a magasba, de könnyen lehet, hogy a drót esetleg egy akna gyújtószerkezetét hozná működésbe. E szóbeszéd nyomatékául a töltés tetején naponta lóháton vagy gyalogosan, fegyveres határőrök vonultak végig.” (115.)

„S a vesztesek vigasza mi legyen?” (8.) Többek között ez a könyv, amelyet a kárpátaljai magyar közösség regényeként is olvashatunk. Szerzője és korosztálya a rendszerváltás, a Szovjetunió halála idején járt negyvenes éveiben, két világ tapasztalatait gyűjtheti egybe. Van honnan visszatekinteniük, és van mire. A szovjet múlt megszűnt világára. Az egykor nagy hatalmú ezredek, akiknek parancsára gyakorlótérre kerítették el Tiszaújlak legelőjét vagy bármit, talán épp parkolóőrök lettek Moszkvában, ahová egy katonai sátorvárosból jártak be, mert lakás se jutott nekik. Egy ekkora hadsereget nem le-

het otthon eltartani, hanem legeltetni kell. Berlinben. Prágában. Budapesten. Kárpátalján. És ha szög kerül a gyomrokba, nem biztos, hogy kéznél van a csodatévő mágnesszonda.

A második világháború után valószínűleg a kárpátaljai magyarok kerültek a legnagyobb présbe. Mégsem szerezték meg fölöttük a teljes ellenőrzést. Az igyekvő birodalomnak ez a kudarc pontosan lekövethető a *Vásártér* szókészletében, rendkívüli nyelvi rétegzettségében. Irodalmi nyelv, köznyelvi változatok, ugcsoi nyelvjárás, orosz, ukrán eredetű nyelvi elemek. És ránk ijesztenek a szovjet újbeszél birodalmi szörnyecskéi, amilyen például szószedetünkben a *szberkassza* mozaikszó. A szovjet nyelv imádta a mozaikszókat, minél mozaikabb, annál forradalmibb. Ebbe a körbe tartozik a *Tiszasztrój* vállalatnév is.

A fenti gondolatmenet szerint írtam ki a könyvből azokat a szavakat, amelyekről úgy gondoltam, hogy nyelvjárásiak, a jövevény- és az újbeszél szavakat; zárójelben a jelentésük. Az előfordulás sorrendjében: *süknutya* (sündisznó), *ördögsgeszeg* (görcs a deszkában), *blóderajtó* (kemence sütőjének ajtaja), *zsidóing* (pöndöly), *kirzatáska* (erős fekete viaszosvászon, ebből készült a katonacsizma szára, fusiban pedig táskát csináltak belőle a cipőgyári munkások), *rubel* (orosz, szovjet pénznem), *svájna* (varroda), *jászli* (bölcsőde), *buhálter*, *buháter* (könyvelő), *szádok* (a hárs régies neve), *viderszék* (vizespad, amelyen az ivóvízes edényeket tartották), *sürvedés* (alkonyat), *beszpeka* (beszpeka: a különféle szovjet biztonsági szervek – NKVD, MGB, KGB... – ukrán gyűjtőneve, amelyet a kárpátaljai magyarok is átvettek. A Szovjetunió széthullása után: *Служба безпеки України* – Szluzsba bezpeki Ukrajini –, rövidítve: *НАО* – *СЗБУ* –: Ukrajna Biztonsága Szolgálata), *lisztes putina* (hengeres, fődeles bádgedény, öt-hat kiló liszt fért bele), *kopera* (családi szófordulat az operára, egyébként kooperatíva: szovjet kereskedelmi szövetkezet), *norma* (munkaegység), *motrosál* (tesz-

vesz, szöszömötől), *druzsinnista* (az egykori magyarországi önkéntes rendőrhöz hasonló rendfenntartó), *hanglér* (szájhős), *csobak* (a földből kiálló kukoricacsonk), *zsulik* (eredeti jelentése tolvaj, csibész; köznyelvi jelentésváltozata: a plafonról lelógó villanyégő-foglatat, amelynek oldalán két, konnektorhoz hasonló csatlakozó van), *zajda* (lepedőbe kötött, vállon átvetett, elől-hátul lelógó batyu), *csájna* (teázó, kocsmá), *nyomdék* (agyagos talajon hagyott, szikadók meztlábnyom), *pufajkanadrág* (pufajkaanyagból készült nadrág, amelyhez képest a cejnadrág ünneplő viseletnek számított), *Tiszasztraj* (vízépítő vállalat a Tiszán), *plenkács* (faragófejse), *tokány* (itt: puliszka), *kóré-kupa* (kukoricaszárkúp), *zasztava* (határórs), *kopcihér* (semmirekellő), *borzderes* (kárpáti borzderes, szerény igényű, hálás szarvasmarha), *dregány* (denaturált szesz), *hórinkázni* (hintázni), *kasornya* (hálós bevásárlószatyor), *csónárzsák* (csalánzsák), *tengerisuska* (kukoricacsúhé), *séhogva* (sipákolva, nehezen lélegezve), *ZiSZ* (Zavod imenyi Sztalina, Sztálin Autógyár), *bankli* (a suszter alacsony munkaasztala), *komitet* (a tanács végrehajtó bizottsága), *asztalspór* (takaréktűzhely, sparhelt), *dargozás* (ügyeségi játék dióval, a hozzá tartozó másik szó: *klapper*, a diócsapatot vezető fejesdió), *kljionka* (viaszosvászon), *bindolás* (szeges cipő felső részének összevarrása a talpbéléssel), *leroscsitál* (végelszámolást készít, elszámol), *bulicska* (a bulocska helyi alakváltozata: zsömle), *kice* (viaszolvastó bronztegely), *cek* (gyáregység, műhely), *risztung* (ruha), *minor* (Ugo-csában a férfiként létező nőket jelölte, mondták így is: kanbori), *szberkassza* (szberegatyelnaja kassza: takarékpénztár, mint az OTP vagy a romániai CEC), *bobik* (UAZ típusú, könnyű katonai terepjáró), *begérázott a szemük* (befagyott, bederesedett).

Napi használatban vannak a népi kultúra hagyományos tevékenységeit

jelölő szavak, e tevékenységeket még végzik. De ez a hagyomány már nagyon sérült. A modernizáció, a csehesítés, szlovákosítás, oroszosítás, ukránosítás együtt okozta ezt a sérülést. Úgy is lehet fogalmazni, hogy a modernizáció a regény tárgyát képező településen egyenlő a csehesítéssel-szlovákosítással-oroszosítással-ukránosítással? Mert egyébként olyan megrendítően nagy dolgok nem történtek a modernizálásban azon a tájon.

A sérült modernizáció hoz el minket a mába: a regény jelen idejébe. Ez a prózai jelen a legszűkebb értelemben vett családtörténet, már a rendszerváltás után. Ahogyan az előregedett, megbetegedett anya a családtagokat igencsak próbára téve nagy szenvedések, tudatkiesések közepette, az élők sorából eltávozik. Jó, hogy ez is benne van a könyvben. Végre olvashatunk arról is, hogy a rossz idők, a lélekpusztító körülmények nem kizárólag a jó és nemes tulajdonságokat hívják elő az emberekből, hanem tovább rontanak rajtuk. A tipográfiailag is elkülönített fejezetek megszabadítják az anyaországi magyarokat attól a foszlányaiban még mindig meglévő romantikus képtől, hogy ott a határon túl, a messzeségben minden szép és jó. Összetartanak a magyarok. Húszpercenként jön a Mikulás.

A *Vásártér* határon túli „messzeség” nekem, anyaországinak a közelségről beszél. Színről színre mutatja meg azt, ami a Maradék-Magyarországon leplezetten ment végbe. Ebben a tükörben láthatjuk valódi arcunkat. Izgalmas volna megtudni, mit jelent ez a könyv az erdélyi olvasóknak. Izgalmas volna azt felmérni gondolatban, hogy a rendszerváltások idején melyik magyar nemzetrészt milyen diktatúrából szabadult, és a *valamelyest demokráciákban* milyen elnyomásba került bele. És ez közöttünk milyen különbségeket jelent.

Zelei Miklós